

Meerwaarde van internationalisering in mbo en ho

Een inventarisatie van onderzoek en kansen voor de toekomst

Den Haag, 4 november 2020

Suzan Kommers, Hendrik Jan Hobbes,
Adinda van Gaalen

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	3
Methode	4
Resultaten	5
Inventarisatie op basis van het raamwerk	6
Huidig onderzoek naar internationalisering in het mbo	8
Mogelijkheden voor verder onderzoek	9
1. De effecten van internationalisering op de Nederlandse onderwijskwaliteit	9
2. De intercultureel competente samenleving	10
3. De rol van internationalisering in het bevorderen van diversiteit en inclusie	10
4. Internationalisering en de Nederlandse kenniseconomie	10
5. Internationalisering en duurzaamheid	11
6. Alternatieve vormen van internationalisering in tijden van COVID-19	11
Conclusies	12
Bijlage	14
Overzicht publicaties van recente onderzoeken	

Samenvatting

Deze inventarisatie geeft een overzicht van de onderzoeken die momenteel worden gedaan naar de meerwaarde van internationalisering in het Nederlandse ho en mbo. Hierbij is er in kaart gebracht waar onderzoek ontbreekt en waar er dus behoefte is aan vervolgonderzoek. Zeker nu de wereld wordt geteisterd door een pandemie is het zaak om vooruit te denken over de meerwaarde en toekomst van internationalisering.

Samengevat is er vooral behoefte aan onderzoek op de volgende thema's:

- Effecten van internationalisering op de Nederlandse onderwijskwaliteit;
- De intercultureel competente samenleving;
- De rol van internationalisering in het bevorderen van diversiteit en inclusie;
- Internationalisering en de Nederlandse kenniseconomie;
- Internationalisering en duurzaamheid;
- Alternatieve vormen van internationalisering in tijden van COVID-19.

Hoewel deze kennis ontbreekt in onderzoek naar zowel het ho als het mbo laat deze inventarisatie zien dat er vooral in het mbo een groot gebrek is aan onderzoek naar de meerwaarde van internationalisering.

Met het vullen van de bovengenoemde gaten in onze kennis kan er gewerkt worden aan een goed geïnformeerd internationaliserings- en onderwijsbeleid waarbij internationalisering een meerwaarde vormt voor de Nederlandse kenniseconomie, voor onderwijsinstellingen en voor de student.

Inleiding

Vanuit ho- en mbo-instellingen is er steeds meer vraag naar kennis over de resultaten van internationalisering en naar de randvoorwaarden om die resultaten te kunnen behalen. Ook vanuit het ministerie van OCW is er behoefte aan kennis over de meerwaarde van internationalisering voor het mbo en ho. Deels is die kennis beschikbaar, maar nog niet bekend bij het ministerie. Deels is die kennis er nog niet en is er nader onderzoek nodig. Dit rapport geeft een overzicht van:

1. De lopende en recent gepubliceerde onderzoeken (vanaf 2018);
2. De niveaus en domeinen waarop nog onderzoek ontbreekt;
3. Thema's waar mogelijkheden liggen voor toekomstig onderzoek.

Hiermee geeft deze inventarisatie aan waar de kansen liggen om met behulp van onderzoek onze kennis over de meerwaarde van internationalisering in het mbo en ho uit te breiden.

Belangrijk is om bij deze inventarisatie op te merken dat er naast meerwaarden ook sprake kan zijn van negatieve gevolgen van internationalisering. Een aantal voorbeelden worden regelmatig in de literatuur genoemd. Dit zijn bijvoorbeeld milieu-effecten van internationale studentenmobiliteit, verminderde aandacht voor de lokale taal en cultuur en het wegtrekken van talenten uit landen die die talenten zelf nodig hebben (braindrain). In deze inventarisatie hebben we ons vooral gericht op de meerwaarden van internationalisering. Om verantwoordelijk beleid te vormen is het echter wel noodzakelijk om ook de negatieve gevolgen inzichtelijk te krijgen. In de conclusie van dit rapport geven we suggesties van onderzoek naar de negatieve gevolgen van internationalisering.

Deze inventarisatie kan belangrijke informatie bieden voor een aantal partijen. Ten eerste voor beleidsmakers bij zowel het ministerie van OCW als instellingen, omdat de inventarisatie hun een beeld geeft van reeds beschikbare kennis over de meerwaarde van internationalisering in het mbo en ho. Ten tweede voor financiers van onderzoek omdat deze inventarisatie een eerste aanzet is tot een onderzoeksagenda voor internationalisering in het mbo en ho. Ten derde biedt deze inventarisatie daarmee ook inzicht aan onderzoekers waar de behoeften liggen wat betreft vervolgonderzoek. Bijvoorbeeld voor lectoraten, onderzoeksgroepen, de Onderwijsraad en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Methodie

De afgelopen maanden is externe onderzoekers en medewerkers binnen Nuffic gevraagd hun lopende of recente onderzoeken naar internationalisering in het Nederlandse mbo en ho met ons te delen. We hebben gekeken naar zowel het onderzoek van de contactpersoon zelf als naar onderzoek van collega's binnen en buiten de betreffende organisatie.

Van de studies zijn algemene gegevens in kaart gebracht, zoals de onderzochte onderwijssector, gebruikte analysemethoden en onderzochte internationaliseringsvormen. Daarnaast hebben we de artikelen georganiseerd op basis van het niveau en domein dat is onderzocht. Hiervoor hebben we een raamwerk ontworpen, gevisualiseerd in Figuur 1, dat bestaat uit drie niveaus (micro-, meso- en macroniveau) en drie domeinen (onderwijskundig, maatschappelijk en economisch).

De niveaus en de domeinen zijn gespecificeerd en geconcretiseerd aan de hand van bestaande modellen. Voor het microniveau is het Nuffic-model voor Internationale Competenties gebruikt. Het deel op mesoniveau van het raamwerk is ingevuld met behulp van het Nuffic MINT-raamwerk. Voor het macroniveau zijn rapporten van het CPB¹ en de Onderwijsraad² gebruikt.

Aan de hand van dit raamwerk hebben we de onderzoeken gerubriceerd. Zo wordt er zichtbaar waar de hiaten zitten in de kennis over de meerwaarde van internationalisering. De niveaus en domeinen zijn in de realiteit nauw met elkaar verbonden en niet zo afgebakend als gepresenteerd in dit raamwerk. Echter, de onderverdeling van onderzoeken volgens dit raamwerk maakt inzichtelijk welke thema's veel, en welke nog niet of weinig zijn onderzocht en waar de behoeften liggen voor vervolgonderzoek.

1) [Bolhaar, J., Kuijpers, S., & Nibbelink, A. \(2019, september\). De economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs en mbo | CPB.nl. Centraal Planbureau.](#)

2) [Advies Internationalisering in het hoger onderwijs \(2018\). Onderwijsraad.](#)

Figuur 1. Raamwerk van de drie niveaus en domeinen.

	Micro (individu) Bron: Nuffic Internationale Competenties Model	Meso (instelling) Bron: Nuffic MINT Raamwerk	Macro (systeem) Bron: CPB en Onderwijsraad
Onderwijskundig	Interculturele competenties <ul style="list-style-type: none"> Houding Kennis Vaardigheden Persoonlijke ontwikkeling <ul style="list-style-type: none"> Zelfkennis & vertrouwen Aanpassings- & doorzettingsvermogen 	Onderwijskwaliteit <ul style="list-style-type: none"> Aanbod internationale activiteiten Internationale studenten in de klas Onderzoekskwaliteit <ul style="list-style-type: none"> Internationale onderzoekssamenwerking 	Kwaliteit <ul style="list-style-type: none"> Aansluiten onderwijs op internationale ontwikkeling Aansluiten bij internationaal onderzoek en kennisnetwerk Schaalvergroting markt ho <ul style="list-style-type: none"> Financieren van kleinere opleidingen Meer keuzevrijheid voor studenten
Maatschappelijk	Internationale oriëntatie <ul style="list-style-type: none"> Maatschappelijke betrokkenheid Wereldburgerschap Kritisch denken Bekendheid internationale organisaties 	Bijdrage aan maatschappelijke vraagstukken <ul style="list-style-type: none"> Diversiteit in Nederland Ontwikkelingssamenwerking buitenland Reputatie <ul style="list-style-type: none"> Aantrekkelijkheid vestiging in regio 	Intercultureel competente samenleving <ul style="list-style-type: none"> Bevorderen sociale samenhang Vreedzaam samenleven van culturele groepen Braindrain <ul style="list-style-type: none"> Migratiepatronen Wegtrekken intellectuele bovenlaag naar meer ontwikkelde gebieden.
Economisch	Opleiding & beroep <ul style="list-style-type: none"> Internationale kennis binnen vakgebied Uitvoering vak in internationale context Arbeidsmarktpositie 	Continuïteit <ul style="list-style-type: none"> Instandhouding instroom Verhoogd budget door instroom internationale studenten Verbeterde reputatie van instelling 	Internationale kenniseconomie <ul style="list-style-type: none"> Groter arbeidsaanbod Betere internationale netwerken en handelsbetrekkingen Internationale reputatie van Nederland als kenniseconomie

Resultaten

Van de 63 onderzoeken die zijn geïnventariseerd, zijn er 26 in de afgelopen twee jaar afgerond en gepubliceerd. Van 37 studies wordt de afronding binnen een tot vier jaar verwacht (Tabel 1).

De meeste studies zijn gerelateerd aan een promotietraject en worden gepubliceerd als wetenschappelijk artikel of als proefschrift. Studies die in rapportvorm worden uitgegeven, zijn vaak meer beleidsmatige onderzoeken zoals die van het CPB en SCP. Er zijn drie publicaties in boekvorm of als boekhoofdstuk (Tabel 2).

Er zijn 54 studies gericht op het ho. Slechts 7 studies richten zich op het mbo en 2 studies richten zich op beide sectoren (Tabel 3). Van de 9 onderzoeken die van toepassing zijn op het mbo zijn er 3 op dit moment gepubliceerd. In deze inventarisatie gaan we niet in op de uitkomsten van de onderzoeken (die komen verder aan bod in deelproject A, waarin we een literatuurstudie doen naar de meerwaarde van internationalisering), maar zullen we vooral de behoeften aan vervolgonderzoek in kaart brengen.

Van alle onderzoeken gebruiken de meeste (28) een kwalitatieve analysemethode. 14 onderzoeken zijn kwantitatief en 11 studies gebruiken een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve methoden. Van 10 nog niet gepubliceerde onderzoeken is de methode nog onbekend (Tabel 4).

Tabel 1. Gepubliceerd

Publicatie	
Ja	26
Binnen 4 jaar	37

Tabel 2. Publicatievorm

Vorm	
Artikel	24
Rapport	17
Proefschrift	15
Boekhoofdstuk	3
Anders	1
Nog niet bekend	2

Tabel 3. Onderwijssector

Sector	
Ho	54
Mbo	7
Beide	2

Tabel 4. Onderzoeksmethode

Methode	
Kwalitatief	28
Kwantitatief	14
Mengvorm	11
Nog onbekend	10

Ook hebben we in kaart gebracht welke vorm van internationalisering er is onderzocht. 17 studies onderzochten internationale studentenmobiliteit (ISM), en een vrij groot deel (31 studies) bestudeert Internationalisation at Home (IaH) – een internationaliseringsactiviteit waarbij studenten in hun thuisomgeving internationale competenties opdoen. 7 onderzoeken richten zich op zowel IaH als ISM. Daarnaast richten 6 onderzoeken zich specifiek op taalbeheersing en 2 studies beschrijven een andere vorm van internationalisering (Tabel 5).

Van de 38 onderzoeken naar IaH en een combinatie van IaH en ISM hebben er 33 betrekking op het curriculum van de thuisinstelling. Dat kan zijn op het niveau van de opleiding, maar ook bijvoorbeeld op studentniveau wanneer effecten van internationaliseringsactiviteiten worden bestudeerd.

Docenten komen ook aan bod, bijvoorbeeld bij onderzoek naar de vraag welke competenties nodig zijn om les te geven in een geïnternationaliseerd curriculum of een dergelijk curriculum te ontwikkelen. 4 onderzoeken hebben specifiek betrekking op onlinesamenwerking tussen instellingen in Nederland en het buitenland; meestal gaat het hierbij om Collaborative Online International Learning (COIL)-projecten. Eén van de onderzoeken naar IaH gaat over toegankelijkheid van de internationale ervaring (Tabel 6).

Tabel 5. Onderzochte vormen van internationalisering

Internationaliseringsvorm	
Internationalisation at Home (IaH)	31
Internationale Studenten Mobiliteit (ISM)	17
ISM en IaH	7
Taal	6
Anders...	2

Tabel 6. Onderzoek binnen IaH

IaH-onderzoek naar	
Curriculum	33
Online samenwerking	4
Toegankelijkheid	1

Inventarisatie op basis van het raamwerk

Om hiaten in de kennis van internationalisering op basis van huidig onderzoek te identificeren, zijn de onderzoeken voor deze inventarisatie beschreven in termen van het onderzochte niveau en domein. De resultaten van deze analyse zijn gevisualiseerd in Figuur 2. De cursief gedrukte kopjes zijn onderwerpen die we zelf hebben toegevoegd omdat deze wel in de onderzoeken naar voren kwamen maar in de bestaande raamwerken ontbraken.

In totaal richten 28 studies zich op de individuele leeruitkomsten van de student (microniveau). 26 studies kijken naar het effect van internationalisering op instellings-(meso)niveau. Slechts een klein aantal studies, 9 in totaal, richt zich op het macroniveau; dit zijn vooral overheidsstudies van instellingen als het Centraal Planbureau (CPB) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) (Tabel 8).

De meeste onderzoeken hadden betrekking op het onderwijskundig domein (43). Een aanzienlijk kleiner deel van de studies bekeek de uitkomsten van internationalisering op maatschappelijk (11) en economisch vlak (9) (Tabel 9).

Tabel 8. Niveau waarop de studies zich richten

Domein	
Onderwijskundig	43
Maatschappelijk	11
Economisch	9

Tabel 9. Studiedomeinen

Niveau	
Micro	28
Meso	26
Macro	9

Onderwijskundig

Opvallend is dat de onderwijskundige uitkomsten vooral op micro- en mesoniveau zijn onderzocht. Het meeste onderwijskundig onderzoek op studentniveau richt zich op de ontwikkeling van interculturele competenties (15), en (in mindere mate) op het effect van internationalisering op de persoonlijke ontwikkeling (2) en het academisch succes van studenten (3). Op instellingsniveau richt onderzoek zich vooral op het effect van internationalisering op de onderwijskwaliteit (12). Ook krijgt docentontwikkeling relatief veel aandacht (5).

Drie van de onderwijskundige onderzoeken zijn gericht op systeemniveau. Deze onderzoeken kijken naar de vraag wat internationalisering betekent voor de kansen(on) gelijkheid in het onderwijs. Zij richten zich bijvoorbeeld op de impact van Engelstalig onderwijs op de toegankelijkheid van het onderwijs en de voorkeur voor verschillende internationaliseringsactiviteiten van verschillende (sociaaleconomische) studentenpopulaties.

Kortom, in het onderwijskundige domein gaat er veel aandacht naar opbrengsten voor studenten maar worden weinig onderzocht op macroniveau. Hierdoor ontbreekt er kennis over de verschillende manieren waarop internationalisering een onderwijskundige meerwaarde heeft voor het Nederlandse onderwijssysteem.

Maatschappelijk

Ook in het maatschappelijke domein richten de meeste onderzoeken zich op micro- en mesoniveau. Op microniveau bestudeert het onderzoek het effect van internationalisering op de internationale oriëntatie van studenten en op het tegengaan van discriminatie en vooroordelen. Op mesoniveau richt het onderzoek zich voornamelijk op hoe internationalisering een bijdrage levert aan maatschappelijke vraagstukken. Dit onderzoek naar maatschappelijke vraagstukken geeft bijvoorbeeld een analyse van het maatschappelijk debat over internationalisering in het hoger onderwijs.

Op macroniveau is er relatief weinig onderzoek gedaan naar de maatschappelijke meerwaarde van internationalisering. Er is wat aandacht voor wat internationalisering in het onderwijs betekent voor braindrain, maar daar blijft het ook bij. Dit is opvallend aangezien het beschikbare onderzoek op macroniveau juist zeer relevant is als er gekeken wordt naar de maatschappelijke meerwaarde.

Economisch

Het kleinste aantal onderzoeken speelt zich af in het economische domein. Het meeste onderzoek op dit domein gaat over het effect van een internationale ervaring op de opleiding en het beroep van studenten. Hierin wordt vooral onderzocht hoe internationale ervaringen zichzelf terugbetalen in termen van carrière-uitkomsten.

Het kleine aantal onderzoeken betekent niet dat er ook weinig bekend is over de economische effecten van internationalisering. De studie naar de economische effecten van internationale studentenmobiliteit van het Centraal Planbureau, bijvoorbeeld, geeft een grondig beeld en heeft veel publieke aandacht gehad. Toch is onderzoek in het economisch domein relatief onderbelicht.

Figuur 2. Raamwerk van de drie niveaus en drie domeinen van effecten van internationalisering. De nummers refereren naar het aantal onderzoeken per thema. In rood staan de thema's met minder dan twee onderzoeken. Schuingedrukte thema's ontbraken in het bestaande raamwerk en zijn toegevoegd n.a.v. de geïnventariseerde onderzoeken.

	Micro (individu) Bron: Nuffic Internationale Competenties Model	Meso (instelling) Bron: Nuffic MINT Raamwerk	Macro (systeem) Bron: CPB en Onderwijsraad
Onderwijskundig	Interculturele competenties • Houding • Kennis • Vaardigheden	15	Onderwijskwaliteit • Aanbod internationale activiteiten • Aanwezigheid van internationale studenten in de klas
	Persoonlijke ontwikkeling • Zelfkennis & vertrouwen • Aanpassings- & doorzettingsvermogen	2	Onderzoekskwaliteit • Internationale onderzoekssamenwerking
	Academisch succes • <i>Cijfers</i> • <i>Afstudeertijd</i>	3	Docentontwikkeling Internationaliseringsstrategieën
			12 Kwaliteit • Aansluiten onderwijs op internationale ontwikkeling • Aansluiten bij internationaal onderzoek en kennisnetwerk
			Schaalvergroting markt ho • Financiering van kleinere opleidingen • Meer keuzevrijheid voor studenten
			Kanselijkheid
			3
Maatschappelijk	Internationale oriëntatie • Maatschappelijke betrokkenheid • Wereldburgerschap • Kritisch denken • Bekendheid internationale organisaties	3	Bijdrage aan maatschappelijke vraagstukken • Diversiteit in Nederland • Ontwikkelingssamenwerking buitenland • Tegengaan discriminatie en vooroordelen
	Tegengaan discriminatie en vooroordelen bij studenten	2	
			4 Intercultureel competente samenleving • Bevorderen sociale samenhang • Vreedzaam samenleven van culturele groepen
			Braindrain • Migratiepatronen • Wegtrekken intellectuele bovenlaag naar meer ontwikkelde gebieden
			2
Economisch	Opleiding & beroep • Internationale kennis binnen vakgebied • Uitvoering vak in internationale context • Arbeidsmarktpositie	4	Reputatie • Aantrekkelijkheid instelling voor internationale studenten
			Continuïteit • Instandhouding instroom • Verhoogd budget door instroom internationale studenten
			1 Internationale kenniseconomie • Groter arbeidsaanbod • Betere internationale netwerken en handelsbetrekkingen • Internationale reputatie van Nederland als kenniseconomie
			1 Kosten/baten internationalisering • <i>Inkomsten internationale studenten</i> • <i>Kosten van internationalisering in het ho</i>
			2
			1

Huidig onderzoek naar internationalisering in het mbo

De resultaten gepresenteerd in het raamwerk zijn van toepassing op zowel het ho als het mbo. Er is echter slechts een relatief klein deel van de onderzoeken dat zich specifiek richt op het mbo (9 van de 63). Internationalisering wint pas relatief kort terrein in het mbo en daarmee staat ook het onderzoek naar internationalisering van deze sector in de kinderschoenen. Hoewel het lastig is om grote conclusies te trekken uit de relatief kleine verzameling onderzoeken, is het belangrijk om ook in het mbo de mogelijkheden, uitdagingen en kansen van internationalisering uit te lichten.

Van de onderzoeken die wel naar het mbo gekeken hebben, richten de meeste zich op instellingsniveau (4) en landelijk niveau (3). Twee studies richten zich dusver op leeruitkomsten bij studenten in het mbo.

Net zoals de algemene bevindingen zijn de meeste studies in het mbo van toepassing op het onderwijskundige domein. Hierbij richten de meeste onderzoeken (3) zich op de impact van internationalisering op de onderwijskwaliteit. Vier onderzoeken zijn gedaan in het economische domein. Hierbij komen onder andere de internationale kenniseconomie, de kosten en baten van internationalisering, en de effecten van internationalisering op opleiding en beroep aan bod.

Mogelijkheden voor verder onderzoek

De geïdentificeerde gaten in huidig onderzoek is niet het enige wat maakt dat er een behoefte is aan onderzoek. Actuele maatschappelijke ontwikkelingen zoals de COVID-19-pandemie, de Black Lives Matter-beweging, de klimaatcrisis en de Brexit maken dat bepaald onderzoek meer of minder relevant is. Ook het politieke klimaat verandert. Internationalisering van het hoger onderwijs en de instroom van buitenlandse studenten die daarbij hoort staat meer en meer ter discussie.

Het is belangrijk om in onderzoek een goede balans te houden in aandacht voor onderwerpen die ad hoc spelen en onderwerpen waarvoor het juist op de langere termijn noodzakelijk is om kennis te ontwikkelen. Ook speelt in de keuzes voor thema's politieke aandacht een rol. Het feit dat niet veel onderzoek is gedaan naar een bepaald thema, wil niet altijd zeggen dat er aanvullend onderzoek nodig is. Op dezelfde manier geldt dat als er veel onderzoek is gedaan naar een thema, dat niet betekent dat er geen aanvullend onderzoek nodig is. Sommige thema's zijn complexer dan andere en vragen daarom om meer onderzoek.

Dit alles wetende hebben we zes thema's geïdentificeerd waar mogelijkheden liggen voor toekomstig onderzoek. Deze thema's zijn van belang voor zowel het mbo als het ho:

1. De effecten van internationalisering op de Nederlandse onderwijskwaliteit
2. De intercultureel competente samenleving
3. De rol van internationalisering in het bevorderen van diversiteit en inclusie
4. Internationalisering en de Nederlandse kenniseconomie
5. Internationalisering en duurzaamheid
6. Alternatieve vormen van internationalisering in tijden van COVID-19

Ten slotte zal er besproken worden hoe mogelijkheden voor verder onderzoek specifiek van toepassing zijn op het mbo.

1. De effecten van internationalisering op de Nederlandse onderwijskwaliteit

De meerwaarde van internationalisering wordt nu vooral op student- en instellingsniveau onderzocht door te kijken naar de invloed op de ontwikkeling van interculturele competenties en de onderwijskwaliteit. Echter, op macroniveau is er weinig bekend over de onderwijskundige meerwaarde van internationalisering.

Uit de rapporten van het CPB en de Onderwijsraad wordt duidelijk dat internationalisering voordelen biedt voor het individu en instellingen, maar ook van betekenis is voor het Nederlandse systeem van hoger onderwijs. De Onderwijsraad licht bijvoorbeeld uit dat universiteiten en hogescholen in internationale consortia meedingen naar Europese subsidies die de onderwijskwaliteit kunnen verbeteren. Daarnaast is er de opkomst van transnationaal onderwijs, dat wil zeggen vormen van onderwijs waarbij de student zich in een ander land bevindt dan het land van vestiging van de instelling die het onderwijs verzorgt en het diploma verstrekt. Kan de Nederlandse hogeronderwijssector verbeteren door een toenemend internationaal aanbod? Bijvoorbeeld door samenwerking in de European University, het toelaten van branch campuses in Nederland of door het ontwikkelen van meer joint degrees?

Overheidsbeleid ten aanzien van internationalisering van het hoger onderwijs kan niet in isolement gevoerd worden. Onderzoek zou meer aandacht moeten besteden aan de wisselwerking van het Nederlandse onderwijssysteem en ontwikkelingen in het hoger onderwijs in andere landen. Vervolgonderzoek zal in kaart moeten brengen wat

internationalisering betekent voor de kwaliteit van het Nederlandse onderwijssysteem in vergelijking met dat in andere landen. Van welke landen kunnen we leren? Hoe kan internationale onderwijssamenwerking leiden tot een betere kwaliteit van ons hogeronderwijsstelsel?

2. De intercultureel competente samenleving

Een van de thema's waar het minste onderzoek naar is gedaan, is de maatschappelijke meerwaarde van internationalisering. Er is bijvoorbeeld weinig onderzoek naar de vraag hoe internationalisering kan bijdragen aan een intercultureel competente samenleving. Internationalisering kan bijdragen aan een beter begrip van en breder perspectief op andere culturen. Hiermee wordt de sociale samenhang bevorderd en kan er gewerkt worden aan het oplossen van multiculturele vraagstukken in een samenleving.

Om een completer beeld te geven van de meerwaarde van internationalisering zal verder onderzoek gedaan moeten worden naar het belang van internationalisering voor het ontstaan van een intercultureel competente samenleving. Er zal bijvoorbeeld gekeken moeten worden naar wat internationalisering kan betekenen voor het tegengaan van discriminatie en vooroordelen. De toegenomen aandacht voor en erkenning van de aanwezigheid van racisme en discriminatie biedt mogelijkheden om te onderzoeken hoe internationalisering het bewustzijn van studenten rond deze thema's kan vergroten. Hiermee kan internationalisering kansengelijkheid en sociale samenhang bevorderen. Kortom, de mogelijkheid voor internationalisering om bij te dragen aan de Nederlandse maatschappij is momenteel onderbelicht in onderzoek.

3. De rol van internationalisering in het bevorderen van diversiteit en inclusie

De Strategische Agenda van OCW zet in op inclusief en toegankelijk hoger onderwijs en stimuleert inclusieve mobiliteit in EU-verband. Het Nationaal Actieplan Diversiteit en Inclusie heeft als doel bij te dragen aan een inclusieve, veilige en diverse leer- en werkomgeving waarin iedereen een kans krijgt zich te ontplooiën. Daarnaast draagt het actieplan bij aan gelijke kansen voor studenten en onderzoekers en aan de kwaliteit van onderwijs en onderzoek.

Internationalisering kan een onderwijsontwikkeling zijn die bijdraagt aan diversiteit en inclusie in onderwijs en samenleving. Er wordt echter nog niet veel onderzoek naar gedaan. Er zijn slechts 3 onderzoeken die internationalisering bestuderen op macroniveau en bekijken wat internationalisering betekent voor kansengelijkheid in het onderwijs. Slechts 2 onderzoeken bekijken hoe internationale ervaring discriminatie en vooroordelen onder studenten tegengaat. Meer onderzoek is nodig om beter in kaart te brengen hoe internationalisering diversiteit en inclusie kan bevorderen.

4. Internationalisering en de Nederlandse kenniseconomie

Relatief de minste onderzoeken zijn gedaan in het economische domein. Dit betekent niet meteen dat er ook een dringende behoefte is aan meer onderzoek naar de economische meerwaarde. De onderzoeken die zijn gedaan, zijn uitgebreid en omvattend. Zij beschrijven de impact voornamelijk in termen van het grotere aanbod van arbeidskrachten, de betere internationale netwerken en handelsbetrekkingen en de internationale reputatie van Nederland. Ook is er aandacht voor de impact van internationale ervaringen op de opleiding en het toekomstige beroep van studenten en hoe deze hen voorbereiden op een internationale arbeidsmarkt.

Om het debat over het belang van internationalisering en de bijdrage ervan aan de kenniseconomie zorgvuldig te kunnen voeren, is het belangrijk dat kennis over niet alleen de onderwijskundige, maar ook de economische meerwaarde van internationalisering onverminderd aandacht krijgt.

Internationalisering staat nu bijvoorbeeld onder druk door COVID-19. De verwachte daling van het aantal internationale studenten dat in Nederland komt studeren heeft mogelijk gevolgen voor de Nederlandse kenniseconomie. Daarnaast is er politiek juist veel aandacht voor het beter kunnen sturen op de instroom van buitenlandse studenten. Werving van studenten en het verbeteren van de internationale reputatie van instellingen staan nu in een ander perspectief. Onderzoek naar de selectieve instroom van studenten voor bepaalde posities op de arbeidsmarkt of in onderzoek lijkt belangrijker naarmate de COVID-19-crisis verder overgaat in een economische crisis. Toekomstig onderzoek zou zich ook kunnen richten op de profilering van instellingen om de juiste studenten te trekken.

5. Internationalisering en duurzaamheid

Het wordt steeds belangrijker om stil te staan bij de milieubelasting die internationalisering met zich meebrengt. Met het oog op de klimaatcrisis, de Green Deal van de EU en de klimaatdoelen van de VN is het niet duurzaam om meer en verdere vliegvluchten te stimuleren. Internationalisering zal zich daarom ook vaker op andere manieren moeten uiten. Toekomstig onderzoek zal zich moeten richten op een vergelijking tussen de meerwaarde van verschillende internationaliseringsactiviteiten zodat mede op basis daarvan duurzamere keuzes gemaakt kunnen worden.

Een voorbeeld van onderzoek dat hier meer inzicht in kan scheppen is een studie naar het effect van culturele afstand. Culturele afstand wordt vaak beschreven als een voorwaarde voor het ontwikkelen van interculturele competenties, maar staat niet altijd gelijk aan geografische afstand. Bovendien is nog onbekend hoe een onderwijskundige context studenten zou kunnen inspireren om bij een relatief kleine culturele afstand interculturele competenties te ontwikkelen. Daarnaast is er binnen de Nederlandse samenleving culturele diversiteit aanwezig die aangegrepen zou kunnen worden om in onderwijskundige omgevingen studenten meer bekend te maken met en vaardig te maken in het omgaan met verschillende interculturele en internationale perspectieven. Vervolgonderzoek zou zo meer inzicht kunnen verschaffen in hoe we internationalisering kunnen inzetten zonder dat het ten koste gaat van de klimaat- en duurzaamheidsdoelen.

6. Alternatieve vormen van internationalisering in tijden van COVID-19

Internationalisering ondervindt op dit moment sterke effecten van de COVID-19-pandemie. Deze heeft zowel op korte als op lange termijn grote gevolgen. Er zijn veel restricties op de mogelijkheden voor Nederlandse studenten om naar het buitenland te gaan en voor buitenlandse studenten om in Nederland te studeren. Het is niet ondenkbaar dat studentenmobiliteit ook op lange termijn minder vanzelfsprekend zal blijven. Zoals bekend biedt IaH een alternatief aan studenten om bij hun thuisinstelling internationale competenties op te doen. Hier ligt een kans voor toekomstig onderzoek. In hoeverre kan IaH de leerervaring uit fysieke mobiliteit vervangen? Voor het opdoen van welke competenties is IaH beter geschikt dan fysieke mobiliteit? Welke onderwijskundige of didactische begeleiding leidt het best tot het opdoen van internationale competenties? IaH speelde al een belangrijke rol in de internationalisering van het onderwijs, en deze rol is door COVID-19 alleen maar groter geworden.

De studies die zijn geïnventariseerd, zijn van vóór de uitbraak van de pandemie. Zij houden dus geen rekening met de effecten van COVID-19 op internationaliseringsactiviteiten. Het is mogelijk dat de meerwaarde van internationalisering in tijden van COVID-19 anders uitpakt. Nader onderzoek is nodig om in kaart te brengen hoe de meerwaarde van internationalisering verandert in deze nieuwe realiteit.

Internationalisering in het mbo

De mogelijkheden voor vervolgonderzoek zoals hierboven beschreven zijn van toepassing op zowel het ho als het mbo. Echter, er is in het ho al een basis aan kennis over de mogelijke vormen van internationaliseringsactiviteiten en het belang hiervan. Deze ontbreekt in het mbo nog grotendeels. Omdat er nog zo weinig bekend is over internationalisering in het mbo zal toekomstig onderzoek voor het mbo nog meer verkennend (moeten) zijn. Het is bijvoorbeeld interessant om een onderzoek te doen naar de effecten van internationaliseringsactiviteiten in het mbo op docenten en studenten.

Verschillen tussen ho en mbo maakt dat de onderzoeken naar het ho niet zomaar van toepassing hoeven te zijn op het mbo. Met meer specifieke kennis over het mbo kan er ook in deze sector toegewerkt worden naar vormen van internationalisering die voor mbo-studenten zinvol en toegankelijk zijn. Er kan bijvoorbeeld in kaart gebracht worden welke belemmeringen zij tegenkomen als zij internationale en interculturele competenties willen opdoen. Ook zal er meer inzicht verkregen kunnen worden in wat werkgevers zien als de toegevoegde waarde van internationalisering. Banen in het mbo-werkveld krijgen immers steeds vaker een internationaal karakter. Onderzoek zal moeten uitwijzen welke internationale competenties werkgevers van belang vinden voor mbo-functies. Vervolgens moet worden nagedacht over hoe mbo-studenten hier optimaal op voorbereid kunnen worden.

Conclusies

Op basis van deze inventarisatie kunnen twee conclusies getrokken worden. Ten eerste laat deze inventarisatie zien dat Nederland een actieve onderzoeksgemeenschap heeft die studies uitvoert naar de meerwaarde van internationalisering in het ho en, in mindere mate, het mbo. Een overzicht van de reeds gepubliceerde onderzoeken is te vinden in de bijlage. Tegelijkertijd kan er op basis van deze inventarisatie geconcludeerd worden dat op bepaalde punten in het huidige onderzoek belangrijke kennis ontbreekt.

Mede door COVID-19, maar ook door de toenemende klimaatveranderingen, het toenemende belang van de Sustainable Development Goals en het groeiende bewustzijn van kansenongelijkheid in het onderwijs zijn alternatieven voor de traditionele buitenlandervaring relevanter. Toekomstig onderzoek zal daarom een beter beeld moeten geven van hoe verschillende manieren van internationaliseren een onderwijskundige, maatschappelijke en economische bijdrage leveren aan de Nederlandse samenleving.

Gezien de gaten die zijn geïdentificeerd in deze inventarisatie en de actuele ontwikkelingen lijkt het ons verstandig om in de komende jaren de volgende thema's terug te laten komen in onderzoek naar internationalisering in het ho en mbo:

- Effecten van internationalisering op de Nederlandse onderwijskwaliteit;
- De intercultureel competente samenleving;
- De rol van internationalisering in het bevorderen van diversiteit en inclusie;
- Internationalisering en de Nederlandse kenniseconomie;
- Internationalisering en duurzaamheid;
- Alternatieve vormen van internationalisering in tijden van COVID-19.

Hoewel het in het ho en mbo weliswaar grotendeels om dezelfde thema's gaat, moet er in onderzoek rekening worden gehouden met de specifieke kenmerken van de sectoren. Dit betekent dat onderzoek naar internationalisering in het mbo een eigen plek op de onderzoeksagenda van OCW moet krijgen. Op die manier kan internationalisering in het mbo een gerichte impuls krijgen.

De thema's geïdentificeerd in deze inventarisatie geven aan waar meer onderzoek naar gedaan zou moeten worden om de *meerwaarde* van internationalisering beter in kaart te brengen. Zoals we eerder aangaven in de inleiding brengt internationalisering ook ongewenste negatieve effecten met zich mee. Studentenmobiliteit en het reizen dat hiermee gemoeid is kan bijvoorbeeld problematisch zijn in termen van CO2 uitstoot. Ook is de mogelijkheid om te studeren in het buitenland vaak afhankelijk van de sociaaleconomische en culturele achtergrond van studenten. Dit maakt dat internationalisering kansenongelijkheid tussen studenten kan vergroten. Toekomstig onderzoek zal niet alleen moeten kijken naar de meerwaarde van internationalisering maar ook naar de mogelijke negatieve effecten. Alleen dan kan goed gebalanceerd beleid worden ontwikkeld waarmee internationalisering een duurzame meerwaarde biedt aan alle studenten.

Een aantal van de uitgelichte onderzoeksthema's past goed binnen de huidige onderzoeksopdracht van OCW aan Nuffic. Bijvoorbeeld binnen de opdracht Onderzoeksagenda Internationalisering of binnen Internationalisering in Beeld (IIB). Andere onderzoeken kunnen bijvoorbeeld uitgevoerd worden door lectoraten van hogescholen en onderzoekers binnen universiteiten. OCW kan door middel van het publiceren van een onderzoeksagenda voor internationalisering in het mbo en ho onderzoek sturen, zeker als zij daarvoor financiering beschikbaar stelt via NRO.

Ook kan OCW actief inzetten op het bij elkaar brengen van relevante partijen op bijvoorbeeld de OCW-kennismarkt, de NRO-kennisrotonde of het NRO-kennisknooppunt. Daarmee kunnen onderzoekers gestimuleerd worden om de genoemde thema's te onderzoeken en hun bevindingen te presenteren. Op deze manier kan er gericht onderzoek gedaan worden en kan er beleid gevormd worden op basis van de meest recente onderzoeksbevindingen.

Dit rapport is een actuele 'snapshot' van recent en lopend onderzoek. Op termijn zou het mogelijk moeten worden om, bij voorkeur in samenwerking met NRO, een database te creëren van al het onderzoek naar internationalisering in het mbo en ho die meegroeit met de tijd. Hiermee kan het onderzoek niet alleen beter ontsloten worden, maar kan ook periodiek een beschrijving van de stand van zaken met betrekking tot onderzoek naar internationalisering gegeven worden. In dat opzicht zou deze inventarisatie een pilot kunnen zijn om daarop voortbouwend een structurele werkwijze te ontwikkelen.

Bijlage

**Overzicht publicaties recente
onderzoeken naar de meerwaarde van
internationalisering in het ho en mbo**

Hoger onderwijs

Onderwijskundig

Student- (micro) niveau

- Boonen, J., Hoefnagels, A. & Pluymaekers, M. (2019). The Development of Intercultural Competencies During a Stay Abroad: Does Cultural Distance Matter? In: The Three C-s of Higher Education: Competition, Collaboration and Complementarity.
- Boonen, J., Hoefnagels, A., & Pluymaekers, M. (2018). De ontwikkeling van Interculturele competenties tijdens een studieverblijf in het buitenland: het belang van culturele afstand.
- Hei, de, M., Tabacaru, C., Sjoer, E., Rippe, R., & Walenkamp, J. (2020). Developing Intercultural Competence Through Collaborative Learning in International Higher Education.
- Jansen, E., Suhre, C., & André, S. (2017). Transition to an international degree programme: preparedness, first-year experiences and study success of students from different nationalities.
- Vos, de, J. F., Schriefers, H., & Lemhöfer, K. (2020). Does study language (Dutch versus English) influence study success of Dutch and German students in the Netherlands?

Instellings- (meso) niveau

- Arnold, I. J. M., & Versluis, I. (2019). The influence of cultural values and nationality on student evaluation of teaching.
- Brouwer, E., Driessen, E., Mamat, N. H., Nadarajah, V. D., Somodi, K., & Frambach, J. (2019). Educating universal professionals or global physicians? A multi-centre study of international medical programmes design.
- Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2018). Nederlands of niet: Gedragcodes en taalbeleid in het hoger onderwijs.
- Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Nederlands en/of Engels? Taalkeuze met beleid in het Nederlands hoger onderwijs.
- Poort, I., Jansen, E., & Hofman, A. (2018). Intercultural group work in higher education: Costs and benefits from an expectancy-value theory perspective.
- Waterval, D. G. J. (2018). Copy but not paste: An exploration of crossborder medical curriculum partnerships.

Systeem- (macro) niveau

- Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2019). Internationalisering en de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor Nederlandse studenten.

Maatschappelijk

Student -(micro) niveau

- Brouwer, E., Frambach, J., Somodi, K., Nadarajah, V. D., & Driessen, E. (2020). 'Being international is always a good thing': A multicentre interview study on ethics in international medical education.
- Hendriks, B., van Meurs, F., & Reimer, A. K. (2018). The evaluation of lecturers' nonnative-accented English: Dutch and German students' evaluations of different degrees of Dutch-accented and German-accented English of lecturers in higher education.

Instellings- (meso) niveau

- Frambach, J. M., Talaat, W., Wasenitz, S., & Martimianakis, M. A. T. (2019). The case for plural PBL: an analysis of dominant and marginalized perspectives in the globalization of problem-based learning.
- Zanting, A., Meershoek, A., Frambach, J. M., & Krumeich, A. (2020). The 'exotic other' in medical curricula: Rethinking cultural diversity in course manuals.
- Zonneveld, M., Hermes, J., & Dams, T. (2018). Vertooganalyse en strategisch perspectief op debat over internationalisering van het onderwijs.

Systeem- (macro) niveau

- Donkor, F. K., Mazumder, R. K., Hosseinzadeh, S., & Roy, S. (2020). A user-centric design approach to understand international education in the contemporary world: Motivations and gender preferences for studying in Europe.

Economisch

Student (micro) niveau

- Van Mol, van, C., Caarls, K., & Souto-Otero, M. (2020). International student mobility and labour market outcomes: an investigation of the role of level of study, type of mobility, and international prestige hierarchies.
- Okken, G.J., Jansen, E.P.W.A., Hofman, W.H.A., & Coelen, R.J. (2019). Beyond the 'welcome-back party': The enriched repertoire of professional teacher behaviour as a result of study abroad.

Instellings- (meso) niveau

- Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2019). Rapport uitkomst van themaonderzoek naar ontwikkeling van aantal internationale studenten en effecten daarvan voor de financiële positie van instellingen.

Systeem (macro) niveau

- Kolster, R., Westerheijden, D., & Need, A. (2020). Onderwijskeuzes en employability: Buitenlandervaring, bestuurservaring en excellentieonderwijs in de werving door werkgevers: Deelonderzoek van 'Excellentie in het hoger onderwijs: Selectie, effectiviteit en uitstralingseffecten'.

Middelbaar beroepsonderwijs

Onderwijskundig

Instellings- (meso) niveau

- Gulikers, J., Brinkman, D., & Runhaar, P. (2019). Using a rubric to grasp intercultural competence development in vocational education.

Economisch

Systeem- (macro) niveau

- Bolhaar, J., Kuijpers, S., & Nibbelink, A. (2019). De economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs en mbo. Centraal Planbureau.
- Steehouder, L (2019). Internationale competenties voor mbo-opgeleiden op de arbeidsmarkt. Een analyse van internationale competenties in vacatureteksten. Nuffic.

This publication, with the exception of images and illustrations, is subject to the Creative Commons Attribution-Non-Commercial 3.0 Unported Licence. Please visit www.nuffic.nl/ccl for the rules for reuse of this publication.

Nuffic Kortenaerkade 11 2518 AX Den Haag
Postbus 29777 2502 LT Den Haag
T 070 4260 260 www.nuffic.nl